

DE ARTSENSTAKING VAN 1964

Of hoe de artsen een machtig eenheidsfront wisten te vormen in hun strijd tegen de overheid

KLAARTJE SCHRIJVERS *

IN 1964 GINGEN DE BELGISCHE ARTSEN MASSAAL IN STAKING. HET CONFLICT TUSSEN ARTSEN EN OVERHEID SLEEPTE AL AAN SINDS DE INSTELLING VAN DE VERPLICHTE ZIEKTE- EN INVALIDITEITSVERZEKERING (ZIV) VAN 1945. HET MONDDE UIT IN EEN ONGEZIENE MOBILISATIE DIE MEER DAN TWEE WEKEN STAND HIELD. TOEN IN AUGUSTUS 1963 DE WET LEBURTON GESTEMD WERD, ZAGEN DE ARTSEN ZICH GECONFRONTEERD MET WAT ZIJ EEN “GEËTATISEERDE” GENEESKUNDE BESCHOUWDE. DE DIVERSE POGINGEN VAN ZOWEL DE OVERHEID ALS HET ARTSENKORPS OM TOT EEN DIALOOG TE KOMEN, HADDEN NIET GEEBAAT. MEN STOND VOOR EEN PATSTELLING. DE ARTSEN MOESTEN ZICH “CONVENTIONEREN”, ZONIEZ ZOUDE ZWARE BOETES EN STRAFFEN VOLGEN. DE ARTSEN WAREN FURIEUS EN VERWETEN DE OVERHEID COMMUNISTISCHE PRAKTIJKEN. DE OVERHEID VERWEET OP HAAR BEURT DE ARTSEN ENKEL AAN HUN PORTEMONNEE TE DENKEN. OP 1 APRIL 1964 VERKLAARDEN DE ARTSEN DE OVERHEID DE OORLOG.

Het conflict tussen de Belgische artsen en de overheid is uniek. Het was mondiaal gezien de eerste artsenstaking van die omvang (95 % van de artsen staakte) én ook de laatste. Nooit eerder en ook later niet wist een elitaire beroepsgroep zich zo massaal te organiseren en dat in het grootste geheim. Over wat hen dreef en hoe dat alles kon worden bewerkstelligd, bleven jarenlang heel wat misverstanden bestaan. De artsenstaking ging de geschiedenis in op een manier die sterk bepaald werd door de negatieve beeldvorming in de toenmalige pers. Artsen behoorden niet te staken! Had hier een elite het democratisch recht op staken niet misbruikt?! Deze waardeoordelen verklaren echter het hoe en waarom van de staking niet. Het is niet in de talrijke parlementaire verslagen noch in de pers dat we het fijne van de staking te weten komen¹. Mijn onderzoek richt zich dan ook voornamelijk naar wat achter de schermen uitgroeide tot een in de puntjes voorbereide *Press Button Strike*, zoals de artsenstaking door de scenaristen ervan werd betiteld². De resultaten van mijn onderzoek heb ik vooral te danken aan de vondst van uniek bronnenmateriaal in de Syndicale Kamer (SK) der Geneesheren van Luik³. Deze pionier van de latere Syndicale Kamers der Geneesheren

1 Nele Joostens leverde met haar licentiaatsverhandeling over de totstandkoming van de wet Leburton een waardevolle bijdrage over de geschiedenis van de ziekteverzekering, maar het artsenverhaal blijft daarin noodgedwongen onderbelicht [NELE JOOSTENS, *De totstandkoming van de wet tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering* (9 aug. 1963), Leuven, faculteit Letteren, KU Leuven, 2000].

2 KLAARTJE SCHRIJVERS, *De Artsenstaking van 1964. Een studie van een conflict tussen twee elites*, Gent, faculteit Letteren, RUGent, 2002. Het *Centre de recherche et d'information socio-politique* (CRISP) publiceerde in 1964 enkele opmerkelijke resultaten van zijn eigen journalistiek onderzoek naar de organisatie van het artsenkorps, maar hieraan werd weinig of geen gevolg gegeven. Mijn onderzoek bekrachtigde de resultaten van CRISP.

3 Het archief van de SK-Luik bevindt zich in de rue Forgeur nr. 6 in Luik. Het verder vermelde archief van het Vlaams Artsensyndicaat (VAS), dat het archief van de SK-Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant bevat, bevindt zich in de Jan Van Rijswijcklaan nr. 60 in Antwerpen.

van België werd in 1961 opgericht, lang voordat publiekelijk van een staking sprake was. Dankzij het technisch bureau van de SK-Luik-Luxemburg en enkele zeer ijverige artsen werd een schat aan informatie bewaard. Deze SK introduceerde mij ook bij één van de protagonisten van de staking, dokter André Wynen, die mij in een openhartig interview liet meekijken in een ander artsenverhaal. Het conflict was in ieder geval veel complexer en gelaagder dan wat door velen werd afgedaan als een “cowboyesk” avontuur van het artsenkorps.

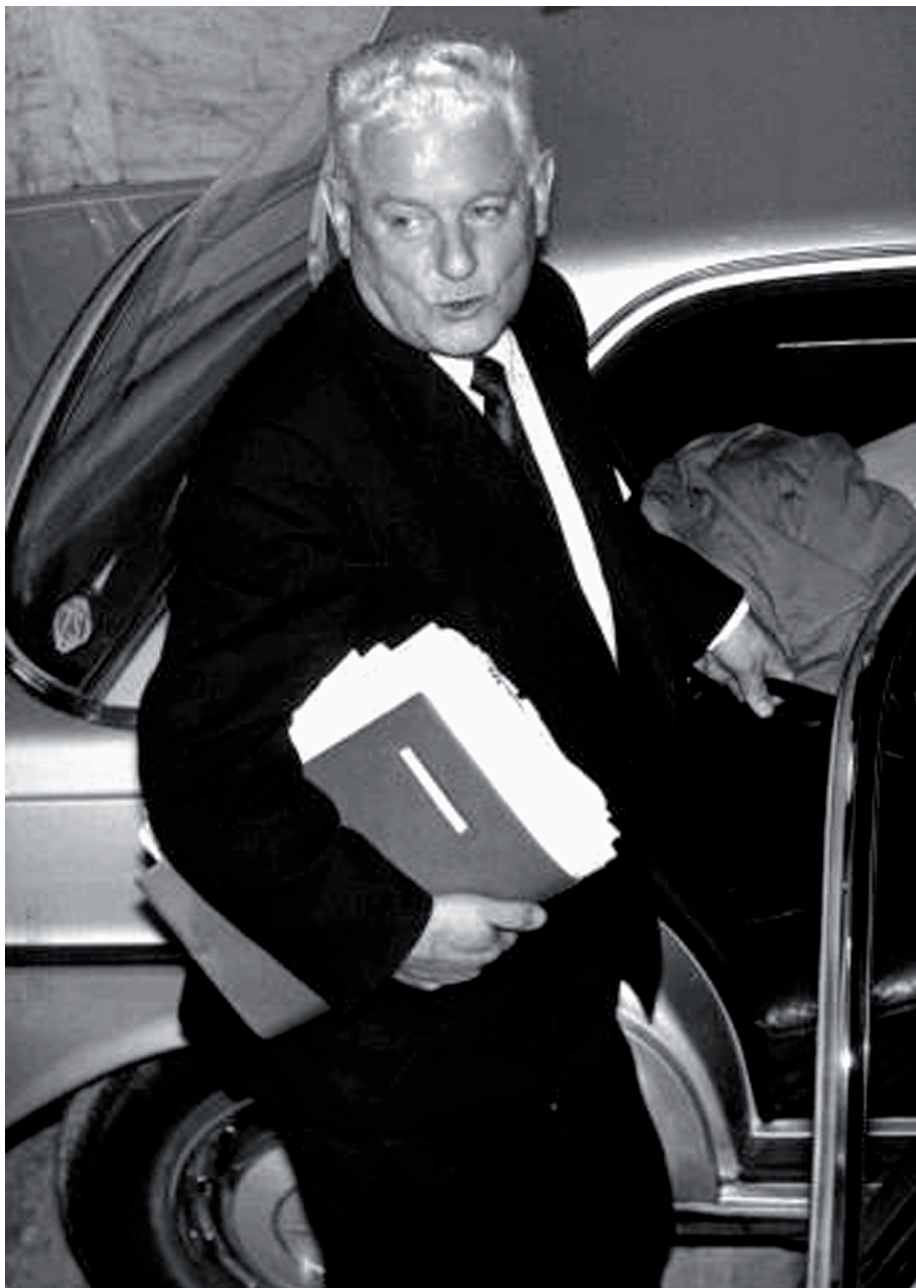
I. Voorgeschiedenis

Het begon allemaal in 1945 bij de instelling van de verplichte Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (ZIV). Het Sociaal Pact dat in 1944 tot stand kwam, betekende een wapenstilstand tussen vakbonden en patronaat en voorzag in een globale hervorming van de sociale zekerheid. Eén van de maatregelen betreffende de gezondheidszorg maakte van de ZIV een openbare instelling⁴. Maar het was vooral haar verplichting die de betrekkingen tussen het artsenkorps, de mutualiteiten en de overheid diepgaand beïnvloedde. Door de wettelijke omkadering van de ZIV vreesden de artsen hun liberale voorrechten te verliezen. Die voorrechten hadden betrekking op het beroepsgeheim, de vrije artskeuze, de therapeutische vrijheid, het bepalen van de honoraria op basis van een overeenkomst tussen arts en patiënt, controle van de patiënt door verzekeringsinstellingen en die van de artsen door artsenorganisaties. Kortom, het ging hier om de vijf basisprincipes uit het Medisch Charter zoals het in 1927 werd opgesteld door de Franse arts Paul Cibrie⁵. De betekenis van het Charter mag niet worden onderschat. Het kreeg in 1953 een universeel geldend karakter toen de Wereldorganisatie voor Geneeskunde zich uitsprak voor de handhaving van het geneeskundig liberalisme : “Kwaliteitsgeneeskunde kan slechts door de integrale eerbiediging van de vijf basisprincipes uit het Medisch Charter”. Het geneeskundig liberalisme (lees : vrijheid) was in de ogen van het artsenkorps dus onlosmakelijk verbonden met geneeskundige “kwaliteit”.

Met de verplichte ZIV werden die vrijheden niet meer vanzelfsprekend. Niet alleen werd een nieuwe centrale overheidsinstelling belast met het beheer van de ZIV, het Rijksfonds voor Verzekeringen tegen Ziekte- en Invaliditeit (RVZI), maar ook de mutualiteiten werden nauw betrokken bij zowel het beheer als de controle over de inkomsten. Tegenover het kernbegrip “vrijheid” van de artsen plaatsen de mutualiteiten “controle”. Voor hen was dat een *conditio sine qua non* voor hun voortbestaan. Een te

4 Een uitgebreide studie over de ZIV vindt men in : GUY VANTHEMSCHE, *De beginjaren van de sociale zekerheid in België. 1944-1963*, Brussel, 1994.

5 RENÉ BROENS, *De witte citadel. Een verkenning van het taalgebruik van de Syndicale Artsenkamers-Wynen en de Syndicale Artsenkamers-Wynen-Henrard in de Syndicale Berichten*, Leuven, faculteit Letteren, KULeuven, 1977, p. 14-15.

- Edmond Leburton, de socialistische minister van Sociale Voorzorg in de periode van de artsenstaking van april 1964. Acht jaar later werd onder zijn leiding een nieuwe regering gevormd. (Foto SOMA)

hoog medisch honorarium bracht immers het bestaan van de verzekeringsorganismen in gevaar. De bedoeling was juist om de leden een reële financiële zekerheid te bieden.

De verplichte ZIV hield in dat vanaf 1945 iedere loontrekkende verplicht werd zich te verzekeren bij een privé-mutualiteit. Die mutualiteiten waren gegroepeerd in vijf nationale unies: de christelijke en socialistische landsbond, de unie van de neutrale, de liberale en de patronale of beroepsmutualiteiten. De ziekenfondsen kregen met andere woorden een grote rol toebedeeld in de organisatie van de gezondheidszorg. Dat was niet naar de zin van het artsenkorps dat al sinds 1870 op gespannen voet leefde met de mutualiteiten, toen die zich gingen groeperen op politieke en ideologische gronden. Die verzuiling werd door de artsen fel gecontesteerd en tijdens het interbellum lieten zij meermaals hun ongenoegen horen tegenover het katholieke en socialistische overwicht. De artsen wilden neutrale instanties zonder allianties met de politieke partijen ⁶.

Olie op het vuur was het feit dat bij de instelling van de verplichte ZIV wél de mutualiteiten maar niet de artsen werden geraadpleegd. De overheid en haar sociale partners hadden over de hoofden van de artsen heen een volledig nieuw beleid uitgestippeld. De artsen waren woedend en gingen in administratieve staking. “Politieker, houdt u met die zaken bezig waarvan u beweert verstand te hebben, maar komt u toch a.u.b. niet bezig houden met geneeskunde, waarvan u toch geen jota snapt”, zo schreef een arts in het *Belgisch Geneesherenblad* ⁷.

Het artsenkorps onderhield van meet af aan een complexe relatie met de overheid. De sociogenese van het artsenkorps als maatschappelijke elite was immers gekoppeld aan een toenemend medicaliseringsproces, waarbij de geneeskunde naast haar strikt medische functie een steeds groter wordende maatschappelijke functie ging uitoefenen. Zo was de geneesheer voor de overheid een interessante beroepsgroep omdat die een bijdrage kon leveren tot de integratie en bestendiging van de maatschappelijke orde en tot het doorbreken van vastgeroeste waardepatronen en vooroordelen. De geneeskunde bleek al vroeg een instrument voor sociale controle en regulering ⁸. Maar na de Tweede Wereldoorlog dreigde dat medicaliseringsproces te escaleren. Eén van de hoofdoorzaken was de enorme vooruitgang van de geneeskunde gekoppeld aan een haast almachtige geneesheer. De politieke elite wenste echter niet meer op dezelfde manier rekening te houden met een elite die ze uiteindelijk mee had gecreëerd. Het artsenkorps dat vroeger het establishment had gediend, dreigde nu een blok aan het been te worden.

⁶ RITA SCHEPERS, “Clinici over sociale geneeskunde in het interbellum”, lezing ter gelegenheid van het Colloquium *The Health of Nations*, Leuven, 19-22.11.2000.

⁷ GUY VANTHEMSCHE, *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, p. 152.

⁸ KAREL VELLE, *De nieuwe biechtvaders. De sociale geschiedenis van de arts in België*, Leuven, 1991, p. 329-331.

Edmond Leburton en zijn “Nationale Gezondheidsdienst”

De verplichte ZIV zoals ze in 1945 werd ingesteld, stond echter nog in haar kinderschoenen. Niet alleen de artsen hadden bezwaren. In feite waren alle betrokkenen het erover eens dat de ZIV moest worden hervormd. Het systeem had vanaf het begin te kampen met ernstige moeilijkheden van voornamelijk financiële aard. De ontvangsten stegen weliswaar, maar bleven ver achter op de uitgaven. Tussen 1947 en 1961 verdriedubbelden deze uitgaven van 4 naar 12 miljard. Naast maatschappelijke factoren zoals sociale, medische en technische ontwikkelingen speelde ook fraude een rol. Niemand van de betrokken partijen ging hier vrijuit.

Toch werd deze voorlopige ZIV, zoals ze door de diverse partners werd genoemd, haast onmerkbaar definitief. Het is pas op het moment dat Edmond Leburton in 1959 verkozen werd tot voorzitter van het Nationaal Verbond der Socialistische Mutualiteiten (NVSM), dat de ZIV aan een grondige hervorming werd onderworpen.

Edmond Leburton pleitte voor een “Nationale Gezondheidsdienst” naar het Engelse voorbeeld. Hij beseftte echter dat diverse knelpunten een gelijkgestemde houding tussen de Landsbond der Christelijke Mutualiteiten (LCM) en het NVSM steeds in de weg hadden gestaan. Een wapenstilstand tussen de twee mutualiteiten was dan ook noodzakelijk om tot een werkbaar alternatief te komen. Het enorme deficit van de ZIV kende volgens Leburton twee oorzaken : het mutualistisch pluralisme en de geneeskunde gesteund op het stelsel van bezoldiging per prestatie. Leburton pleitte voor een eenheidsmutualiteit om de ongezonde concurrentie uit te zuiveren. Maar hij, noch zijn opvolgers zijn ooit in dat voornemen geslaagd. De bezoldiging per prestatie daarentegen werd wel concreet aangepakt. In zijn inaugurele rede op het BSP-congres van 19 september 1959 viel Leburton zwaar uit tegen de artsen. Het geneeskundig beroep was een eerbaar beroep, maar ondanks de grootheid van het beroep waren er volgens hem ook afwijkingen en tekortkomingen. “Ik kan echter ook niet nalaten te denken dat er Galeazzi-Lizzi bestaan, deze dokter van Paus Pius XII, die de laatste ogenblikken van de Kerkvorst filmde om zich aldus een goede verdienste te verzekeren. En spijtig genoeg zijn er heel wat Galeazzi-Lizzi. Hoeveel dokters plaatsen hun eigen ik niet boven alle overwegingen?”. Artsen werden voortaan geëtiketteerd als profiteurs, egoïsten en sjoemelars. Deze van oudsher liberale beroepsgroep werd door Leburton tot de orde geroepen. Het artsenkorps zou en moest zich aanpassen aan een gewijzigd socio-politiek klimaat ⁹.

⁹ “Recht op Gezondheid”, rede uitgesproken door Edmond Leburton, voorzitter van het Nationaal Verbond van Socialistische Mutualiteiten, Oud-minister van Volksgezondheid en Gezin. Rede gehouden op het BSP congres van 19 sept. 1959, p. 14 [Archief Vlaams Artsensyndicaat (VAS) Antwerpen].

Tot een “Nationale Gezondheidsdienst” kwam het niet, maar Edmond Leburton slaagde er wel in de toenmalige minister van Sociale Voorzorg, de PSC’er Léon Servais, te overtuigen om een Parlementaire Werkgroep op te richten. Die zou zich buigen over de principes die aan de grondslag moesten liggen van de ziekteverzekering. Achter de schermen werd onderhandeld tussen telkens vijf parlementsleden van de drie grote partijen en dit onder het voorzitterschap van Servais. De artsen werden bij de onderhandelingen niet geraadpleegd.

De Eenheidswet

Naast de ‘oorlogsverklaring’ van Edmond Leburton aan het artsenkorps zorgde ook de Eenheidswet van de rooms-blauwe regering Eyskens III voor een veranderde attitude tegenover de artsen. De Eenheidswet was een reactie op de economische crisis van 1960. Vanuit de oppositie protesteerden de socialisten fel tegen de besparingsmaatregelen die erin vervat zaten. Einde 1960, begin 1961 braken in heel België bovendien rellen en stakingen uit. Ondanks het verzet werd de wet op 13 januari 1961 goedgekeurd.

Om de diverse financiële misbruiken in de ZIV tegen te gaan, voorzag de Eenheidswet in een grondige hervorming van de geneeskundige controle en werd die controle ook tot nooit eerder geziene hoogte opgevoerd. Daarnaast wilde men de lonen per prestatie vastleggen waardoor de vrije keuze van honoraria, één van de vijf basisprincipes van het Medisch Charter, de arts voortaan werd ontzegd. Het fameuze artikel 52 bepaalde hieromtrent dat bij gebrek aan een door de Minister van Sociale Voorzorg goedgekeurde overeenkomst of verbintenis, de koning het recht verkreeg maximum tarieven van honoraria vast te stellen. Geneesheren die zich hier niet aan hielden, konden worden gesanctioneerd. Aanvankelijk werden enkel geldboetes voorzien, maar na aandringen van verschillende kamerleden werden daar ook gevangenisstraffen aan toegevoegd¹⁰.

Het artsenkorps was dermate verbolgen over die maatregelen dat het een Contact Commissie oprichtte waarin verzet werd aangetekend tegen het artikel 52. Voor het eerst vormde een bij wet vastgelegde maatregel immers een bedreiging voor de uitoefening van het medisch beroep. Voor het eerst ook waren alle artsen het daarover eens. Maar deze poging van de geneesheren om met één stem naar buiten te komen, vond bij de overheid geen gehoor.

Op 26 maart 1961 vonden nieuwe verkiezingen plaats. Ditmaal kwam een rooms-rode coalitie als overwinnaar uit de stembus, de regering Lefèvre-Spaak. Edmond Leburton volgde Léon Servais op als minister van Sociale Voorzorg. Dat had heel

¹⁰ Jaarverslag 1960 (KADOC, Archief Algemeen Syndicaat, doos 24). Zie ook : *Belgisch Staatsblad*, De Eenheidswet van 13.1.1961.

wat ingrijpende gevolgen. De bedenker van een “Nationale Gezondheidsdienst” en initiatiefnemer van de Parlementaire Werkgroep kon nu als minister van Sociale Voorzorg krachtadiger optreden om zijn plannen te verwezenlijken. Bovendien betekende de ministerpost voor Leburton niet dat daarmee ook een einde kwam aan zijn voorzitterschap van het NVSM. Op die manier was de socialistische mutualiteit voortaan *de facto* rechtstreeks betrokken bij de politieke besluitvorming inzake de sociale zekerheid. Om daarmee de LCM niet voor het hoofd te stoten, werd ook hij voortaan bij de onderhandelingen betrokken.

De liberalen zaten tijdens de regering Lefèvre-Spaak in de oppositie, en dat had zo zijn consequenties. De artsen hadden in hun strijd voor het behoud van de liberale waarden van het medisch beroep meermaals in de liberale partij een politieke compagnon gevonden. Maar die partij kon voortaan geen rechtstreekse invloed meer uitoefenen op de politieke besluitvoering. Het artsenkorps was danig gealarmeerd. Het grootste gevaar bestond erin dat in navolging van de politieke coalitie nu ook de christelijke en socialistische mutualiteiten tot een consensus zouden komen. Het artsenkorps moest nu wel als collectief reageren.

II. De artsen en hun organisaties

Maar de artsen kwamen van ver. Die uitgesproken individualistische beroepsgroep had van collectieve actie geen kaas gegeten, laat staan van een intern coherente organisatie. Er was weliswaar het Algemeen Belgisch Geneesheren Verbond (ABGV), maar dat was anno 1961 bijna 100 jaar oud en kende talrijke interne conflicten. De Vlaams-Waalse tegenstelling resulteerde in 1954 in de oprichting van het Algemeen Syndicaat der Geneesheren van België (AS). De breuklijn tussen specialisten en omnipracticen leidde in datzelfde jaar tot de oprichting van het Verbond der Belgische Geneesheren-specialisten (VBS) en in 1959 in de oprichting van de Unie der Belgische Omnipracticen (UBO)¹¹. Het artsenkorps was dus sterk verdeeld en de bestaande organisaties beschikten niet over de nodige dynamiek om tot actie over te gaan. Door de opkomst van nieuwe elkaar beconcurrerende artsenorganisaties werden daarenboven de betrekkingen met de overheid en de mutualiteiten bemoeilijkt.

Het jaar 1961 zou echter een ingrijpende verandering teweeg brengen in de organisatie van het artsenkorps. Alleen hebben de politici en de mutualiteiten dat lange tijd niet geweten en zijn zij er steeds van overtuigd gebleven dat de staking er kwam naar aanleiding van de wet Leburton van 9 augustus 1963.

11 GUY VANTHEMSCHE, *De beginjaren van de sociale zekerheid...*, p. 154.

• Théo Lefèvre, katholiek premier van een rooms-rode regering ten tijde van de artsenstaking.
(Foto KADOC)

De oprichting van het Algemeen Verbond der Geneesheren van België (AVGB)

Bij de werkzaamheden van de Parlementaire Werkgroep belast met het uitstippelen van een nieuwe gezondheidszorg werden de artsen niet betrokken. Als antwoord daarop werd op 20 april 1961 een nieuw artsenverbond opgericht, het Algemeen Verbond der Geneesheren van België (AVGB). Het groepeerde het ABGV, het VBS, de UBO en het AS en het had als doel een vernieuwde samenwerking tussen de diverse artsenorganisaties tot stands te brengen¹². Maar van meet af aan stelde zich een probleem. Het AVGB was slechts een overkoepelende organisatie in wording en had geen rechtspersoonlijkheid. De er in zetelende artsen Delforge, Cloetens, Symon, Chantraine en Marcel De Brabanter profileerden zich echter wel als “officiële” vertegenwoordigers van heel het artsenkorps.

In juli 1961 publiceerde het AVGB een Witboek dat gericht was tegen de bepalingen in de Eenheidswet en tegen de voorstellen van de Parlementaire Werkgroep. Daarnaast formuleerde het zelf een aantal voorstellen tot hervorming van de ZIV, waarin voornamelijk de beginselen van het Medisch Charter centraal stonden. Het AVGB drong erop aan om voortaan betrokken te worden bij de onderhandelingen, en waarschuwde de Parlementaire Werkgroep voor hervormingen die totaal tegen de eisen van de artsen zouden indruisen¹³.

Aanvankelijk werd met dat Witboek weinig rekening gehouden en legde de Parlementaire Werkgroep op 21 september 1961 haar verslag voor aan het parlement. Het verslag druiste haast volledig tegen de standpunten van het artsenkorps in. Enkele dagen later werd het bovendien door de regering goedgekeurd. Het AVGB wilde het daar niet bij laten en dwong een gesprek af bij de minister. Edmond Leburton willigde het verzoek in en startte de onderhandelingen met de zogenaamde “officiële” vertegenwoordigers van het artsenkorps.

Tot zover zou er niets aan de hand zijn geweest, ware het niet dat de vijf onderhandelaars tot een akkoord met Edmond Leburton kwamen. Op 20 oktober 1961 kwam tussen de betrokken partijen een protocol tot stand dat door hen in aanwezigheid van de pers werd geparafeerd¹⁴. Het artsenkorps werd via de radio van het voldongen feit op de hoogte gebracht. Voor de artsen die bij dat alles niet betrokken waren, sloeg het nieuws in als een bom. Wat tussen Leburton en de vertegenwoordigers van het AVGB was overeengekomen, droeg helemaal niet de goedkeuring weg van heel het artsenkorps.

12 *Belgisch Geneesherenblad*, nr. 23, 1960, p. 996-997.

13 Artikel in *Mededelingen van het Algemeen Syndicaat*, 7^e jaargang, nr. 9, 11.1961 (KADOC, Archief Algemeen Syndicaat, doos 25).

14 Overeenkomstprotocol tussen de minister van sociale voorzorg en het AVGB, 20.10.1961 (KADOC, Archief Algemeen Syndicaat, doos 25).

De onderhandelaars werden zo goed als unaniem teruggefloten. De artsen voelden zich bedrogen door de vijf afgevaardigden van het AVGB die, onder het mom hen te vertegenwoordigen, in feite *cavalier seul* hadden gespeeld.

Maar het protocol werd niet alleen door de artsen afgewezen. Ook de LCM reageerde woedend. Het protocol was voor hen politiek onaanvaardbaar omdat zowel de regering, de Parlementaire Werkgroep als de ziekenfondsen niet waren geraadpleegd¹⁵. Het verzet was zo groot dat het akkoord een totale mislukking werd. Op 27 oktober 1961 keurde de kabinetsraad het protocol af.

De vijf onderhandelaars van het AVGB bleven echter geloven in de waarde van het protocol en lanceerden een informatiecampagne om de achterban alsnog te overtuigen. Een voorlichtingsavond gehouden op 28 januari 1962 gaf bijna aanleiding tot een opstand. De artsen riepen de onvoorzichtige onderhandelaars tot de orde en maanden hen aan zich in de toekomst te onthouden van verbintenissen die niet de goedkeuring van de Belgische geneesheren hadden. Edmond Leburton waste intussen zijn handen in onschuld. Hij meende ter goeder trouw met geldige gesprekspartners te hebben onderhandeld: “De geneesheren moesten maar zelf de schuld dragen indien zij zich bij het aanduiden van hun woordvoerders hadden vergist”¹⁶.

Voor de eenheid van het artsenkorps leek het jaar 1961 eens te meer rampzalig geweest. Men zat met vertegenwoordigers die geen vertegenwoordigers waren, die protocollen ondertekenden die uiteindelijk unaniem werden afgekeurd. Men had een minister die Pontius Pilatus speelde en bovenal zat men met een nieuwe artsenorganisatie die de artsen nog meer in verdeeldheid bracht.

De eerste Syndicale Kamer (SK) der geneesheren van België

En toch. Het zijn wellicht al deze interne en externe conflicten die enkele artsen uit de zuidelijke periferie van het land op het idee brachten het anders te doen. De oude garde van het meer dan 100 jaar oude ABGV mocht dan misschien de indruk geven nog steeds de scepter te zwaaien, maar een nieuwe generatie artsen had intussen haar opgang gemaakt. De naoorlogse generatie toonde zich veel strijdlustiger en spitsvondiger dan haar voorgangers. Die artsen hadden rond 1960 ongeveer de leeftijd van 40 bereikt en hadden als twintigers de oorlog meegemaakt. Doorgaans konden zij pas na de oorlog hun studies afmaken en werden zij als beginnende artsen geconfronteerd met een enorme stroomversnelling binnen de medische wetenschap. De impact die de oorlog op hen had gehad – velen onder hen waren door het gedwongen afbreken van hun studie

¹⁵ Voorbereiding van de wet (KADOC, Archief P.W. Segers, nr. 10.8.1.3.1/1).

¹⁶ *Het Witboek van het ABGV*, p. 806 (Archief VAS Antwerpen).

ondergronds in het verzet gegaan - was zeer groot en zou de artsenstaking diepgaand beïnvloeden¹⁷. Belangrijke vertegenwoordigers van die nieuwe generatie waren o.m. de dokters André Wynen, Roger Thoné, Toon Malfliet, Alex De Bruyn en Mundeleer.

Toen in de zomer van 1961 de zaken er voor de artsen helemaal niet rooskleurig uitzagen, werd op 17 augustus 1961 te Marche-en-Famenne in het grootste geheim een vergadering gehouden waarbij 36 artsen uit de provincie Luxemburg samenkwamen¹⁸. Het verslag van die vergadering en ook van een tweede vergadering, die op 28 augustus in Aarlen werd gehouden, zijn voor mijn onderzoek van onschatbare waarde gebleken. De inhoud ervan onthult immers twee zaken die verborgen zijn gebleven, en die de moeizame onderhandelingen tussen artsen en overheid in de jaren 1962 en 1963 in een ander daglicht plaatsen: het tijdstip waarop een eerste aanzet tot het organiseren van een staking plaatsvond en het tijdstip waarop een eerste aanzet werd gegeven voor een totaal nieuwe organisatievorm van de beroepsgroep.

De 36 aanwezige artsen voelden zich geplaagd tegenover “*les nouvelles menaces précises et imminentes de nationalisation de la médecine*” en engageerden zich plechtig tot het vormen van een homogeen blok dat op krachtdadige wijze oppositie zou voeren tegen de overheid en haar aanvallen van “etatisering”. In eerste instantie zou het verzet zich via een administratieve staking manifesteren. Indien die maatregel ondoeltreffend zou blijken voor het behoud van het liberale karakter van het medische beroep, zou een algemene staking volgen. De patiënten moesten echter wel nog verzorging krijgen, maar via spoeddiensten in plaats van via huisbezoeken.

Er was hier geen sprake van een constructieve bijdrage in de problematiek rond de ZIV, laat staan van een wens tot onderhandelen. De doelstelling van die groep artsen was ontegensprekelijk de strijd aan te binden met de overheid. Het concept van een algemene staking kwam er dus niet naar aanleiding van de wet Leburton van 9 augustus 1963, maar bestond reeds twee jaar eerder als reactie op de Eenheidswet. Die kleine groep artsen was vastbesloten om de overheid de oorlog te verklaren.

17 Zie hieromtrent het boek over dr. Wynen: ANDRÉ WYNEN (m.m.v. OMER MARCHAL), *Où allez-vous docteur Wynen ? 25 ans de combat médical : le patron des médecins belges répond à Omer Marchal*, Bruxelles, 1989. Deze these wordt ook bevestigd door dr. Toon Malfliet (Interview met dr. Toon Malfliet, door Philippe Van Meerbeeck, 1995 VRT Beeldarchief, voor het programma Boulevard “Dokters”). Ook het CRISP kon in 1964, na eigen journalistiek onderzoek, het verband leggen tussen de leiders van de SK en het verzet tijdens W.O.II (“Le processus de syndicalisation dans la fonction médicale : la constitution et le développement des chambres syndicales de médecins”, in CRISP CH, 1964, nr. 231, p. 12-14).

18 Verslag SK Luik opgemaakt te Aarlen op 28 september 1961 n.a.v. twee vergaderingen, waarvan één gehouden te Marche-en-Famenne op 17 aug. 1961 en de tweede op 28 sept. 1961 te Aarlen (Archief SK Luik). Zeven van de aanwezige artsen op de ‘geheime’ vergadering te Marche-en-Famenne werden nog geen half jaar later medestichters van de SK Luik-Luxemburg. Het ging om de dokters Libotte, Docquier, J. Mélotte, Antoine, Eischweiler, Gilles en Godenir.

Op 28 augustus 1961 vond zoals gezegd te Aarlen een tweede vergadering plaats, waarbij de 36 artsen ditmaal 18 andere artsen uit het Zuiden van de provincie hadden uitgenodigd¹⁹. In de bijeenkomst werd unaniem het verzet tegen elke geneeskundige “etatisering” formeel erkend. Er werd besloten een buitengewone algemene vergadering bijeen te roepen van alle artsen uit de provincie Luxemburg, om de syndicale idee, een *conditio sine qua non* om enig succes in de strijd te boeken, in de provincie te bevorderen.

Die syndicale idee was niets minder dan de eerste Syndicale Kamer der Geneesheren (SK) in een embryonaal stadium. Wat de aanwezige artsen in eerste instantie wilden, was tot actie overgaan, maar dan via een *Comité médical d’action* dat in de schoot van een nog op te richten VZW (de latere SK Luik-Luxemburg) zou opereren als een soort feitelijke vereniging zonder rechtspersoonlijkheid. Op die manier kon men de statuten van de VZW zo onverdacht mogelijk opstellen en negatieve reacties bij voorbaat ondergraven. De Syndicale Kamer zelf moest zoveel mogelijk artsen overtuigen om mee ten strijde te trekken. Daarvoor moesten de statuten van de SK meer bieden dan alleen maar oorlog. Men was er zich terdege van bewust dat heel wat artsen aarzelend tegenover een krachtdadige actie zouden staan²⁰. Maar als een geschenk uit de hemel kwam er het ondoordachte handelen van de vijf afgevaardigden van het AVGB die samen met Edmond Leburton het protocol van 20 oktober 1961 parafeerden en waarop nagenoeg heel het artsenkorps woedend had gereageerd. Het startsein was gegeven en op 30 november 1961 werd een rondzendbrief door enkele Luxemburgse en intussen ook Luikse artsen van het Actiecomité opgesteld en verstuurd. In het schrijven werd zwaar naar het AVGB uitgehaald. Het Actiecomité riep de artsen op om niets te ondertekenen dat van het AVGB uitging. Daarnaast waarschuwde het voor de werkelijke bedoelingen van de overheid: “*Prenez conscience du fait que l’heure est grave. La lutte est commencée. Ne vous trompez pas : il s’agit là d’une tentative d’étatisation*”²¹.

Op 30 mei 1962 werd de Syndicale Kamer der geneesheren van de provincies Luik-Luxemburg officieel opgericht. Officieus bestond de organisatie evenwel sinds het begin van 1962²². Vanaf dat moment krijgen we twee verhalen die parallel met elkaar lopen en elkaar pas kruisen op het moment dat de staking uitbreekt. In het ene verhaal doet de overheid verwoede pogingen om een nieuw gezondheidsbeleid uit te stippelen en worden in de onderhandelingen met de sociale partners sporadisch ook de artsen uitgenodigd. Keer op keer werd het resultaat van die onderhandelingen door de artsen

¹⁹ Ook bij deze 18 artsen vinden we er vier terug als stichtende leden van de S.K. Luik-Luxemburg, met name de dokters J.P. Geubel, Jardon, Mahaux en Lamy.

²⁰ Brief van de secretaris generaal van de SK Luik W.J. Carels aan dokter Charles Gottschalk, 9.5.1962 (Archief SK Luik).

²¹ Rondzendbrief van het Geneeskundig Actiecomité uit Luik, 30.11.1961 (Archief SK Luik); KADOC, Archief Algemeen Syndicaat, doos 25.

²² Brief W.J. Carels aan de liberale senator Norbert Hougardy, 24.2.1962 (Archief SK Luik).

verworpen, wat niet verwonderlijk was gezien Edmond Leburton het AVGB steeds opnieuw als geldige gesprekspartner beschouwde, zelfs al werd het AVGB in november 1962 officieel ontbonden. Het andere verhaal verloopt grotendeels ondergronds, in die zin dat de overheid noch de pers zicht kregen op de heuse interne reorganisatie van het artsenkorps en op een langzaam maar zeker vorm krijsende staking.

III. De ondergrondse organisatorische structuur van de SK

De SK van de provincies Luik en Luxemburg zag dus begin 1962 het levenslicht. De statuten waren zoals afgesproken wettelijk volledig in orde en de doelstellingen waren op dergelijke wijze geformuleerd dat ze niemand konden alarmeren. De intern circulerende reglementering daarentegen onthulde de ware motivaties alsook de werkelijke organisatorische structuur. Het is die structuur die een totale staking mogelijk maakte. De anders zo individueel ingestelde artsen traden massaal tot de Syndicale Kamers toe. Aan de vooravond van de staking representeerden de vijf Syndicale Kamers der Geneesheren 90 % van het artsenkorps.

- André Wynen, geïnterviewd tijdens de artsenstaking. Wynen was één van de jonge gangmakers van de actie en genoot later bekendheid als leidinggevende figuur van de Belgische artsen in hun strijd tegen regelgeving en controle van de staat.
(Foto *Le Soir*)

De structuur van de SK zoals die in de praktijk opereerde kende twee essentiële pijlers²³. Ten eerste werden de leden verdeeld in cellen van ongeveer tien artsen die aan de hand van diverse criteria werden samengesteld. Elke cel duidde één afgevaardigde aan die in direct contact met het directiecomité stond en als tussenpersoon fungeerde. De cellen werden bovendien op lokaal en regionaal niveau verenigd, waarbij eveneens een afgevaardigde werd aangeduid. Ten tweede verliepen de interne contacten via een piramidale telefoonstructuur. Men koos voor een persoonlijk en direct contact, eventueel via tussenpersonen, en niet voor een contact via correspondenties en reünies. Via de telefoon bestond er een systeem van informatieoverdracht en raadplegingen die de top met de basis verbond en omgekeerd.

Het zijn die twee pijlers die de sleutel vormden tot het succes van de Syndicale Kamers. Zij waarborgden de intrinsieke heterogeniteit van het artsenkorps. Door het onderverdelen van het artsenkorps in kleinere segmenten werden twee problematische breuklijnen overstegen : de communautaire (van meet af aan stelde de SK haar rondzendbrieven zowel in het Frans als in het Nederlands op) en de sociale (huisartsen en specialisten stonden op gelijke voet).

Daarnaast vertoonde de interne structuur van de SK opvallende parallellen met verzetsbewegingen die tijdens de Tweede Wereldoorlog opereerden. De fameuze cellenstructuur was een bijna letterlijke kopie van het Onafhankelijkheidsfront, dat op zijn beurt inspiratie had gehaald bij de Russische partizanenbeweging²⁴.

Een ander belangrijk en voor artsenorganisaties totaal nieuw element was de installatie van een technisch bureau. Het bureau werd geleid door een secretaris-generaal die de gelden uit giften en wettelijke inkomsten beheerde en de communicatie organiseerde. Tevens werkte het samen met niet-medisch personeel, zoals juristen, economen, fiscalisten en public relations adviseurs. Deze laatsten moesten aanzienlijk bijdragen tot het vergroten van de slagkracht van het ietwat “wereldvreemde” artsenkorps²⁵. De installatie van een technisch bureau gebeurde naar het voorbeeld van Fabrimetal²⁶. Deze werkgeversorganisatie in de metaalsector had de oprichters van de eerste SK ook nog op een ander punt geïnspireerd. De bijdrage van de leden van de SK lagen 10 à 20 maal hoger dan die van de andere artsenorganisaties, om hiermee het niet-medisch

23 Interne reglementering van de SK Luik-Luxemburg, 5.1962 (Archief SK Luik).

24 Interview Klaartje Schrijvers met André Wynen, 16.11.2001. Die these werd in 1964 reeds geopperd door enkele onderzoekers van het CRISP, zie : “Le processus de syndicalisation dans la fonction médicale...”, p. 14.

25 Zo werkten zij samen met het public relations office Eric Cypres & Associés uit Brussel, dat gedurende de staking bijna het volledig handelen van de leiders van de SK orkestreerde. Daarnaast oefenden de juristen een belangrijke rol uit in het adviseren van de artsen tijdens de voorbereiding van de staking. Zie meer hierover in KLAARTJE SCHRIJVERS, *De artsenstaking van 1964...*, p. 140-141 en 146.

26 Brief W.J. Carels aan de liberale senator Norbert Hougardy, 24.2.1962 (Archief SK Luik).

personeel te bekostigen (lees ook : om hiermee de organisatie van de staking te betalen). De SK-Luik-Luxemburg werd gefinancierd door fondsen afkomstig van een honderdtal artsen en evenveel externe financiers²⁷. Wie deze externe financiers waren, viel niet te achterhalen al werd in een document uit 1963 wel een tipje van de sluier opgelicht²⁸. In het vooruitzicht van de oprichting van een Syndicale Kamer der Verzorgingsinstellingen werd gestipuleerd : “*La FIB [Fédération des industries belges / Verbond der Belgische Nijverheid] a promis son appui à cette nouvelle Chambre syndicale*”. Of het Verbond der Belgische Nijverheid ook steun had verleend aan de eerste Syndicale Kamer is echter niet geweten.

Het conflict rond de ZIV mag dan misschien op het eerste gezicht een exclusief gevecht tussen artsen en overheid lijken, er was duidelijk meer aan de hand. Het naoorlogse België werd gekenmerkt door een grotere staatsinmenging in het sociaal-economische leven en een beleid van overleg tussen de diverse sociale partners. Dat was echter niet naar de zin van sommige machtige financiële en industriële groepen, die daarin een bedreiging zagen voor de van oudsher liberale Belgische economie. Zij wilden hun liberale vrijheden niet afstaan en de rol van de staat in het economisch leven beperken. Ingebed in de politiek-ideologische context van de Koude Oorlog beschuldigden zij de overheid van “*étatisme*” en wilden zij een einde maken aan de macht van de vakbonden. Temidden van dat latent conflictueus klimaat wordt het duidelijk dat de artsen in hun eigen strijd voor het behoud van de liberale waarden ook elders op bijval konden rekenen.

De oprichting van vier andere SK's en van het Nationaal Verbond der SK

Ondanks de voor het individualistische artsenkorps uitnodigende structuur van de SK duurde het nog tot 22 maart 1963 vooraleer een tweede SK werd opgericht, die van Henegouwen-Waals-Brabant. De gesloten structuur van de SK, die erop gericht was om ondergronds een algemeen verzet uit te bouwen, zorgde er aanvankelijk voor dat de Syndicale Kamers zich moeilijk konden ontplooien. Van meet af aan was het echter de bedoeling om vijf Syndicale Kamers op te richten, verspreid over heel het land en waarin alle provincies vertegenwoordigd zouden zijn. De oprichting van de tweede SK is in het bijzonder van belang omdat de later zeer bekend geworden arts André Wynen er aan het hoofd van kwam te staan. Samen met zijn Luikse collega dokter Roger Thoné vormde hij een tandem in de strijd van de artsen, die de overheid niet licht zou vergeten.

27 ANDRÉ WYNEN (m.m.v. OMER MARCHAL), *Où allez-vous docteur Wynen ?...*, p. 64; “Le processus de syndicalisation dans la fonction médicale...”, p. 12-14.

28 Het verslag van de vergadering van de SK Henegouwen-Waals-Brabant, gehouden te Braine l'Alleud op 27 januari 1963, nog voor de officiële oprichting van deze SK, is één van de weinige documenten waarin aanwijzingen te vinden waren omtrent de financiering van de SK. In de inventaris van het ruime archief van de Syndicale Kamer van Luik wordt melding gemaakt van een volledig dossier betreffende “Fonds de solidarité - financements” (nr. 164). Maar het dossier is één van de weinige dat ontbreekt en is spoorloos verdwenen.

Het is bovendien Wynen die een belangrijke rol speelde in de oprichting van de overige Syndicale Kamers²⁹. Vanaf 1963 kwam er dan ook vaart in. Op 31 mei werd de SK van de Brusselse agglomeratie opgericht op initiatief van dokter Mundeleer. Een van de leden was de jonge arts Toon Malfliet, die vaak het woord nam op bijeenkomsten en zich geregeld liet opmerken in de pers. Vervolgens werd een Nationaal Verbond der SK opgericht, met als doel de Syndicale Kamers te coördineren en hun vertegenwoordiging te verzekeren. Thoné kwam er aan het hoofd van te staan. In Vlaanderen hielden de artsen zich vooralsnog gedeisd. Het syndicalisme moest er nog wortel schieten, maar dat liet niet lang meer op zich wachten. Op 23 augustus werd officieel de SK Antwerpen-Limburg-Vlaams-Brabant opgericht. Aanvankelijk nam dokter Haven het voorzitterschap op zich, maar al gauw namen artsen als Van Geertruyden, Dupont en Nizet het voortouw. Tenslotte werd op 29 augustus de laatste SK opgericht, die van de beide Vlaanderen, onder het voorzitterschap van dokter Alex De Bruyn. Er restte nog een laatste lacune, de provincie Namen. Op 4 oktober voegde deze provincie zich bij de SK Henegouwen-Waals-Brabant³⁰.

IV. De wet Leburton van 1963 en de reacties van het artsenkorps

In feite werd op anderhalf jaar tijd een volledig nieuwe artsenorganisatie uit de grond gestampt, verspreid over heel het Belgisch grondgebied, met overal dezelfde cellenconstructie en een communicatie die via de piramidale telefoonstructuur verliep. Een uitzonderlijk uitgebreid en tot in alle details gecontroleerd web werd op een betrekkelijk korte termijn door enkele zeer dynamische en radicale artsen geconstrueerd. Opmerkelijk is vooral dat de overheid noch de sociale partners ook maar het geringste

29 De figuur van André Wynen moet hier nader worden toegelicht omwille van de belangrijke rol die hij ook na de staking als artsenleider speelde. Wynen werd in 1923 te Ukkel geboren. Op 18 jarige leeftijd startte hij zijn studies geneeskunde aan de ULB. Toen de ULB in 1941 door de Duitsers werd gesloten, sloot Wynen zich bij het Onafhankelijkheidsfront aan. In 1942 werd hij door de Duitsers opgepakt en naar het concentratiekamp Buchenwald gedeporteerd. Hij overleefde de oorlog, maar moest twee jaar in een sanatorium doorbrengen voor de behandeling van TBC. In 1954 behaalde hij uiteindelijk zijn diploma als chirurg en kreeg de kans een oude kliniek in Braine l'Alleud te heropenen. Aan de vooravond van de staking was Wynen een ambitieuze dokter-directeur, die bovendien kon steunen op zijn ervaringen bij het ondergronds verzet. Hij kopieerde er bijvoorbeeld de actiemethodes en de cellenstructuur van. Tot ver in de jaren 1990 zou hij een prominente rol vertolken in de talloze medico-mutualistische onderhandelingen. Hij richtte, na conflicten met de SK-Luik, zijn eigen syndicaat op en werd één van de belangrijkste syndicale leiders van België. Daarnaast ontpopte hij zich tot een internationaal gerenommeerde en zeer invloedrijke artsenleider in zijn functie als secretaris-generaal van de *World Medical Association* (1976-1993). Vanuit die functies bekritiseerde hij onder meer de geldverslindende praktijken van de mutualiteiten, de wettelijke bepalingen rond euthanasie en de positie van de arts in het algemeen. Tegenwoordig is hij arts op rust, maar hij maakt nog steeds op gezette tijden zijn standpunten kenbaar. (zie o.m. Interview Klaartje Schrijvers met André Wynen; ANDRÉ WYNEN (m.m.v. OMER MARCHAL), *Où allez-vous docteur Wynen ?..*; Internetbronnen.)

30 “Le processus de syndicalisation dans la fonction médicale...”, p. 11.

vermoeden hadden dat ze weldra met een uiterst strijdbaar en goed georganiseerd artsenkorps zouden te maken hebben.

Voor dat laatste zijn verschillende verklaringen te geven. Ten eerste gebeurde de oprichting van de SK' geruisloos. Pas met het Nationaal Verbond der SK werd er meer ruchtbaarheid aan gegeven. Op dat moment boog het parlement zich echter volop over het wetsvoorstel van Leburton tot de hervorming van de ZIV. Ten tweede zouden de parlementariërs die zich de moeite hadden getroost om zich in het *Belgisch Staatsblad* beter te informeren, van een kale reis zijn teruggekeerd. Wat in het *Belgisch Staatsblad* verscheen bij de oprichting van de diverse Syndicale Kamers was zoals gezegd een gecensureerde versie van wat intern circuleerde. De verdediging van de vrije beroepsuitoefening, het bestuderen van onder meer sociale en fiscale wetgeving met betrekking tot het medisch beroep, het beschermen van de medisch professionele moraal en het aanvechten van aanvallen van buitenaf op de beroepseer, om maar enkele doelstellingen te noemen, lieten geenszins vermoeden wat werkelijk werd beoogd³¹. Ten derde speelden de oude artsenorganisaties onbewust een rol als afleidingsmanoeuvre. In het bijzonder het AVGB speelde die rol glansrijk. Nadat de Parlementaire Werkgroep was ontbonden, richtte Edmond Leburton einde 1961 een nieuwe Werkgroep op waarin technici van de LCM en het NVSM een compromis moesten uitwerken over de ZIV³². Ditmaal werden wel de artsen in de onderhandelingen betrokken en in september 1962 vond een eerste vergadering plaats met de officiële vertegenwoordigers van het artsenkorps. Pijnlijk detail was echter dat het om dezelfde vijf onderhandelaars ging van hetzelfde AVGB, nog steeds in wording en nog steeds zonder wettelijk statuut, die een jaar eerder door nagenoeg gans het artsenkorps werden teruggefloten. Op de algemene vergadering van het ABGV van 25 november 1962 besloot men dan ook definitief een einde te maken aan de werkzaamheden van het AVGB³³. De overheid beschouwde die ontbinding echter als het bewijs voor het feit dat het artsenkorps nu in een volledige anarchie verkeerde. Zij werkte zonder het advies van het artsenkorps eigenhandig een wetsontwerp uit dat op 8 maart 1963 op het bureau van de Kamer werd neergelegd.

De belangrijkste doelstelling van de overheid was het herstel van het financiële evenwicht. Men wilde de tarieven van honoraria wettelijk vastleggen om zo een terugbetaling op reële basis mogelijk te maken. De artsen moesten zich "conventioneren", d.w.z. contractueel de wettelijke honoraria toepassen. Voor overtredingen bij het toepassen van de honoraria bleven dezelfde strafmaatregelen gelden zoals voorzien in de Eenheidswet.

31 *Bijlage tot het Belgisch Staatsblad*, statuten van de SK Luik-Luxemburg, 21.6.1962.

32 "La réforme de l'assurance maladie-invalidité et le conflit médecins-gouvernement", in CRISP CH, nr. 232, 1964, p. 6.

33 *Het Witboek van het ABGV, na het goedkeuren van de Wet Leburton*, verschenen in het *Belgisch Geneesherenblad*, nr. 15, 31.8.1963, p. 808 (Archief VAS Antwerpen).

- Samen met André Wynen vormde Roger Thoné, een jonge arts uit het Luikse, een tandem in de strijd tegen de inmenging in de medische praktijk door de overheid.
(Foto *Le Soir*)

Het ontwerp voorzag ook in de oprichting van een Dienst voor Geneeskundige Controle die zou worden ondergebracht in de schoot van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV). Wie gecontroleerd werd, zou de plicht hebben alle gevraagde inlichtingen te verstrekken die vereist waren. Dat alles zou op 1 januari 1964 van kracht worden ³⁴.

Het artsenkorps bestudeerde grondig het wetsontwerp en deed daardoor een zeer onaangename ontdekking. De manoeuvres van de vijf onderhandelaars van het opgedoekte AVGB hadden immers sporen nagelaten. Men wist niet dat de onderhandelaars samen met de vertegenwoordigers van de LCM en het NVSM alweer een protocol hadden opgesteld waarvan tot overmaat van ramp een aantal teksten integraal werden opgenomen in het wetsvoorstel van Leburton ³⁵. De artsen waren woedend. Vooral het AS van dokter Marcel De Brabanter, trouwens één van de onderhandelaars van het AVGB, werd gevisieerd omdat die organisatie steeds voorstander was geweest van een conventioneel systeem.

Als reactie besloot het meer dan 100 jaar oude ABGV contact op te nemen met de leiders van de SK Luik-Luxemburg, van de UBO en van het VBS om gezamenlijk een actiecomité op te richten. Op 20 juni 1963 kwam zo het CNAC tot stand (*Comité national d'action commune*). Het AS werd uit het actiecomité uitdrukkelijk geweerd ³⁶. De twee parallelle verhaallijnen worden vanaf dat moment nog complexer. Alweer was een nieuwe artsenorganisatie opgericht, die zich als officiële vertegenwoordiger van de meeste artsen wilde profileren. Maar de SK's waren geenszins van plan om van hun eigen *hidden agenda* af te wijken.

Het wetsontwerp werd intussen in de Kamer goedgekeurd, waarop de artsen overgingen tot een waarschuwingsstaking van 24 uren. De regering reageerde furieus en dreigde ermee de artsen die niet wilde luisteren hardhandig aan te pakken. Op 31 juli 1963 keurde ook de Senaat het wetsontwerp goed. De wet Leburton was een feit. Het enige wat de liberalen in de oppositie nog in de wacht hadden kunnen slepen, was de belofte dat een aanvullend wetsontwerp alsnog de artsen bij het tot stand komen van de nieuwe ZIV zou betrekken ³⁷.

34 *Parlementaire documenten*, Kamer, nr. 527, nr. 1, Wetsontwerp tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ZIV, 8.3.1963.

35 *Het Witboek van het ABGV, na het goedkeuren van de Wet Leburton*, verschenen in *het Belgisch Geneesherenblad*, nr. 15, 31.8.1963, p. 807 (Archief VAS Antwerpen).

36 *Het Witboek van het ABGV, na het goedkeuren van de Wet Leburton*, verschenen in *het Belgisch Geneesherenblad*, nr. 15, 31.8.1963, p. 817-820 (Archief VAS Antwerpen). Zie ook "Le processus de syndicalisation dans la fonction médicale...", p. 11.

37 *Keesings Historisch Archief*, 16.8.1963, p. 504. De waarschuwingsstaking vond plaats op 26 juli en brak uit in de Borinage. Daarna volgden het Centre (de streek rond Charleroi), Zellik, Nijvel en Bergen. Ook in Brussel gaf 90 % van de artsen gevolg aan de staking.

V. “À la guerre”. *Het Nationaal Verbond der SK volgt haar eigen agenda*

Vanaf september 1963 had het Nationaal Verbond maar één doel meer voor ogen : in één rechte lijn afstevenen op een algemene staking. Het had geen boodschap aan nieuwe besprekingen. De overheid op haar beurt spande zich in voor een laatste onderhandelingsronde. Ditmaal werden alle artsenorganisaties uitgenodigd, dus ook de Syndicale Kamers, maar die laatste onderhandelden slechts in schijn. Meermaals verlieten zij abrupt de vergadering nadat niet op al hun eisen was ingegaan³⁸. ‘Gecoverd’ door het CNAC liepen de SK’s niet in het vizier. Intussen waren vele leden van het ABGV, het VBS en de UBO al overgelopen naar de Syndicale Kamers. Meermaals bleven alleen het AS en de Beroepsvereniging van Socialistische Geneesheren (BVGS) met de ministers aan de onderhandelingsstafel achter. Al dat heen en weer geschrijf en gepreek was niets voor de harde kern van de Syndicale Kamers. “*On ne va pas à la guerre avec une bible mais avec des mitrailleuses et des canons*”³⁹, aldus André Wynen. De SK’s hadden wel wat anders te doen.

Op 19 oktober 1963 vond de eerste Staten-Generaal der geneesheren van België plaats. Deze massavergadering werd zogenaamd door het CNAC in gericht, maar ging in werkelijkheid voornamelijk uit van de SK’s. Met deze reünie wilden zij de eenheid en de macht van het artsenkorps bewijzen. Het werd een overdonderend succes. Zo’n 4.500 artsen waren aanwezig, komende uit alle hoeken van het land. Op het einde van de vergadering werd unaniem besloten nooit een conventie in het kader van de wet te zullen ondertekenen⁴⁰.

Edmond Leburton volgde intussen zijn eigen agenda. Hij wilde kost wat kost de aanvullende wet voor het einde van het jaar gestemd hebben, of dit nu met of zonder het CNAC geschiedde. Het werd in ieder geval zonder het CNAC afgehandeld, ondanks de bemiddelingspoging van twaalf professoren uit de vier geneeskundige faculteiten van het land⁴¹. In de nacht van 12 op 13 november 1963 werd een ultieme poging ondernomen om alsnog uit de impasse te geraken. Maar de vertegenwoordigers van het CNAC stelden : “Het is alles of niets”. En het werd dus niets⁴². 142 vooraanstaande artsen poogden nog druk uit te oefenen op de regering door haar te dwingen het advies van de Academiën en van de Hoge Raad van de Orde der Geneesheren in te winnen. De overheid gaf hier weliswaar gevolg aan, maar ook die initiatieven mislukten⁴³.

38 GUY SPITIAELS, “Loi instituant et organisant un régime d’assurance obligatoire contre la maladie et l’invalidité”, in *Année sociale*, 1963, p. 136-137.

39 Het Algemeen Syndicaat tegenover de wet Leburton, in *Hippocrates* (Archief VAS Antwerpen).

40 Verslag van de Staten-Generaal, 19.10.1963 (Archief SK Luik).

41 Brief van professor Lambert aan Théo Lefèvre in naam van de professoren, leden van *La Commission des Bons Offices*, 6.11.1963 (Archief SK Luik).

42 Verklaring van Lefèvre na het afbreken van de onderhandelingen in de nacht van 12 op 13 nov., 1963.11.13 (VRT Radio-archief, MGT 54771, nr. 4).

43 RENÉ BROENS, *De witte citadel...*, p. 21-22.

Op 19 december 1963 werd het aanvullend wetsontwerp in het parlement goedgekeurd. De artsen stonden voor een voldongen feit. Onafwendbaar kwam nu de ultieme datum van 1 januari 1964 dichterbij, het moment waarop de wet Leburton van toepassing zou worden. Toch hadden de Academiën kunnen bekomen dat de overgangperiode van 6 maanden tot 1 jaar verlengd werd, wat dan ook in de aanvullende wet was opgenomen. Van 1 januari tot 31 december 1964 zou in feite sprake zijn van een proefperiode waarin het nieuwe ZIV-stelsel uitgetest werd. Er restte nog één uitweg om de wet te kunnen omzeilen. Vermits zij pas werkelijk van toepassing kon worden wanneer er voldoende artsen zich “conventioneerden”, moest hier een offensief worden ingezet.

Zo'n 1.270 artsen uit Luik gingen daarin het verst. Ze namen ontslag uit de Orde der Geneesheren als ultieme poging om aan de wet te ontsnappen⁴⁴. De bedoeling was dat zij in de rest van het land navolging zouden krijgen, maar de meeste artsen waren daar niet voor te vinden. De SK Luik-Luxemburg begon ongeduldig te worden en dreigde ermee alleen tot staken over te gaan. Maar zij beseftte goed dat de kans op overwinning klein was, wanneer zij niet werd gevolgd. Veeleer dan een impulsieve reactie zat daar een strategie achter. De tijd begon te dringen. De staking die reeds in augustus 1961 in de hoofden van enkele artsen werd geconcipteerd, moest er nu zo snel mogelijk komen. Wanneer men pas tot staken zou overgaan op het moment dat geldboetes de artsen dwongen tot een conventie, werd de staking bij voorbaat ontkracht door het wel erg financiële karakter ervan⁴⁵.

Het probleem was echter dat niet alle Syndicale Kamers even goed georganiseerd waren en dat ook het ledenaantal van vooral de Vlaamse SK's nog aanzienlijk moest stijgen. Nu was het ledenaantal globaal gezien serieus toegenomen. Meer en meer artsen waren van het ABGV of de UBO en de VBS overgestapt naar de SK's. In de loop van februari en maart 1964 werden die verenigingen dan ook opgedoekt, behalve het VBS dat als technische vleugel bij de SK werd ingelijfd. Het CNAC hield al in januari op te bestaan⁴⁶. Voortaan had de regering enkel nog het Nationaal Verbond der SK voor zich aan de onderhandelingstafel. Van de andere artsenorganisaties bleven alleen nog de BVSG en het AS over, al verloor ook deze laatste vele leden aan de SK's. Ondanks hun oppositie tegen de wet bleven deze twee kleinere artsenorganisaties de dialoog met de regering verder zetten. De SK's onderhandeldden zoals gewoonlijk slechts in schijn.

In een heus offensief om ook de Vlaamse artsen optimaal te syndicaliseren werd op 25 januari 1964 een tweede Staten-Generaal der geneesheren van België georganiseerd. De

44 Notulen van de vergadering van 4 januari 1964 van het Nationaal Verbond der SK, Brussel (Archief SK Antwerpen); *Keesings Historisch Archief*, 17.1.1964, p. 23.

45 Brief van directeur A. Jous van de SK Luik-Luxemburg aan Alex De Bruyn, directeur van de SK Oost-West-Vlaanderen, 18.12.1964 (Archief SK Luik).

46 RENÉ BROENS, *De witte citadel...*, p. 21.

officiële aanleiding was echter het ontslag van drie artsen uit het Brusselse ziekenhuis César De Paepe, omdat zij geweigerd hadden een conventie te ondertekenen⁴⁷. De voorzitter van de SK Luik-Luxemburg, dokter A. Jous, dreigde in een perscommuniqué alvast met een algemene staking wanneer de drie artsen niet onmiddellijk terug aan het werk werden gezet⁴⁸. Ook de tweede Staten-Generaal werd een overdonderend succes. Naar eigen zeggen kwamen 8.000 artsen opdagen. Ook ditmaal werd unaniem besloten geen conventie te ondertekenen⁴⁹. De overheid zwichtte uiteindelijk inzake de drie artsen, maar het artsenkorps was niet meer tegen te houden.

Toch zouden nog twee maanden voorbijgaan vooraleer de staking effectief plaatsvond. Het was vooral André Wynen die erin slaagde de Luikse artsen te overtuigen de stakingsstrategie niet uit het oog te verliezen. Wynen zette nog een laatste offensief in Vlaanderen in, geflankeerd door de Nederlandstalige professor J.P. Hoet uit Leuven, en bewerkstelligde dat tegen einde maart de SK 90 % van het artsenkorps vertegenwoordigde⁵⁰. Intussen werd de regering zoet gehouden met de ene bespreking na de andere, en dat waren er in februari en maart 1964 heel wat. Die besprekingen hadden echter slechts tot doel tijd te winnen. De regering was naar aanleiding van de tweede Staten-Generaal immers akkoord gegaan met een wapenstilstand van twee maanden. Wat men echter niet beseftte was dat het einde van het bestand samenviel met het begin van de paasvakantie, het moment waarop de regering in verlof ging. Wat men evenmin wist, was dat gelijktijdig ook de artsen hun koffers zouden pakken.

VI. “Operatie Valies” alias “Press Button Strike”

En zo ging de artsenstaking de geschiedenis in als de “operatie valies”. Voor de Luikse en Luxemburgse artsen begon die al op 25 maart 1964, nadat de zoveelste bespreking was afgesprongen. De andere provincies wachtten echter het officiële startsein af. In een ultieme poging van de regering om een algemene staking alsnog te vermijden, werd op 31 maart een marathonbespreking ingezet⁵¹. Zelfs al zou de regering die nacht onnoemelijk veel toegevingen hebben gedaan, voor de artsen stond het vast dat ze in de vroege uren van 1 april hun valiezen zouden pakken. Om 4 uur ’s nachts legde dokter Roger Thoné een verklaring af aan de pers en kort daarop publiceerde de SK een communiqué met de volgende boodschap: “Van dit ogenblik af beveelt het Nationaal Verbond der Syndicale Kamers aan alle geneesheren de totale en onbeperkte staking volgens de daartoe voorziene beschikkingen”⁵².

47 Raad van Beheer, 30.1.1964 (KADOC, LCM Directiearchief, nr. 262).

48 Perscommuniqué van het Nationaal Verbond, 20.1.1964 (Archief SK Luik).

49 Tweede Staten-Generaal, lezing van dokter Renard (Archief SK Luik).

50 RENÉ BROENS, *De witte citadel...*, p. 22-23. Interview Klaartje Schrijvers met André Wynen, 16.11.2001.

51 *De Standaard*, 1.4.1964.

52 *De Standaard*, 2.4.1964.

- Bij de onderhandelingen tussen de artsen (Roger Thoné en André Wynen zittend aan de tafel) en de regering (de fulminerende ministers Théo Lefèvre en Edmond Leburton) liepen de spanningen hoog op. (*Pourquoi Pas ?*, 17 april 1964)

Wat voor allen doorging als de “operatie valies” was in feite de reeds maanden eerder opgestelde operatie *Press Button Strike*⁵³. Deze was minutieus voorbereid, reeds lang voor de eerste stakingsaanzegging van einde januari 1964. Naar aanleiding van de eerder lokale en vrij spontaan georganiseerde waarschuwingsstakingen, kort na het stemmen van de wet Leburton, begreep men maar al te goed dat om een staking te doen slagen een heuse voorbereiding noodzakelijk was om alle actoren op een efficiënte wijze te coördineren.

In de periode na de zomervakantie liet de SK Luik-Luxemburg zich dan ook degelijk juridisch informeren over het recht op staken en de eventuele strafsancties⁵⁴. Maar het bleef niet bij het raadplegen van een juridisch raadgever alleen. Zorgvuldig werd een gedetailleerd plan opgezet dat als leidraad moest dienen voor een nationaal georga-

⁵³ Niet gedateerd document getiteld *Grève Presse Bouton* (Archief SK Luik).

⁵⁴ Brief meester Léon Carlier aan Tellier, 5.10.1963 (Archief SK Luik).

niseerde staking. Men wilde absoluut het avontuur vermijden. Er bestond immers de kans dat bij een gebrek aan structuur en organisatie het ordewoord tot staken niet zou worden opgevolgd. Bovendien besepte men zeer goed dat de slaagkansen om een tweede nationale staking te organiseren, nadat een eerste mislukt zou zijn, betrekkelijk klein waren. Het moest dus met andere woorden meteen goed gebeuren.

Uit een niet nader gedateerd document van de SK Luik leren we het volgende over de operatie *Press Button Strike*⁵⁵. Op lokaal en regionaal niveau werd aan de SK gevraagd om hun leden op te splitsen in drie categorieën : zij die verplicht met vakantie gingen; zij die ter plaatste bleven om er een “commando”-opdracht uit te voeren; zij die van wacht bleven. Toen in de nacht van 31 maart op 1 april in Brussel het startsein voor de algemene staking werd gegeven, is men dan ook vermoedelijk te werk gegaan zoals in het plan was vooropgesteld. De verantwoordelijken van de PBS (*Press Button Strike*) van iedere SK zetten op het uur H (= het startsein) de volgende zaken tegelijk in werking : het vertrek *en masse* van alle artsen, die naar een vooraf bekende plaats met vakantie gingen; het installeren van de commandoposten, die als voornaamste taak hadden de anderen te dwingen te vertrekken; het installeren van de wachtdiensten op kernpunten in klinieken; het drukken van pamfletten, die in een mum van tijd alle centra van de SK moesten bereiken; het installeren van een stakingscomité in de bureaus van de SK, dat als enige bevoegd was de operatie in z'n geheel te superviseren, beslissingen te nemen en eventuele volgende stappen voor te bereiden.

Dan volgde het uur H + 3 (dat wil zeggen drie uur na de aanvang van het uur H). Op dat moment moesten alle vakantiegangers zich bij hun post van bestemming hebben gevoegd. De commandoposten die ter plekke bleven moesten meteen worden ingelicht over enige tekortkoming, alsook over artsen die nog niet ter plekke verschenen waren. Zij die niet intijds verschenen, werden trouwens als afvalligen beschouwd en meteen gecontacteerd. Daarnaast moesten de commando's in actie treden op het lokaal en regionaal niveau, en de stakingbrekers duidelijk maken dat zij zich enkel van blaam konden zuiveren door hun confraters op vakantie te volgen. Het belang dat men aan deze fase hechtte, blijkt duidelijk uit het volgende zinnetje : “*Bien driller les commandos à ce sujet !*” Het uur H + 5 was dan het moment waarop de echtgenotes thuis het antwoordapparaat moesten inschakelen en, indien mogelijk, het huis verlaten om zich bij hun echtgenoot te voegen.

Aan de hand van die gegevens kunnen we ons een beeld vormen hoe de massale uittocht op 1 en 2 april 1964 in zijn werk is gegaan. Het spreekt voor zich dat van de daadwerkelijke uitvoering van die orders nagenoeg geen sporen werden nagelaten. Alles

⁵⁵ Niet gedateerd document getiteld *Grève Presse Bouton* (Archief SK Luik). (Eigen vertaling uit het Frans en geresumeerd.)

verliep immers via de piramidale telefoonstructuur, of anders gezegd *le tamtam téléphonique*. Over bepaalde aspecten van de voorbereiding werden wel sporen teruggevonden. Zo moest over de toeristische plaatsen waar men zou onderduiken op voorhand met reisagentschappen worden overlegd. Een brief van het reisagentschap Voyages Brooke van 14 januari 1964 meldt de SK Luik-Luxemburg de prijzen voor de voorziene reis van een groep artsen naar Mondorf of Bad Godesberg. De reis zou reeds op het einde van januari doorgaan⁵⁶. Er was ook sprake van autobussen om de artsen effectief in groep op hun bestemming te brengen. Op 13 januari schreef adjunct secretaris-generaal J. Midol, lid van de SK Luik-Luxemburg, naar het “*Verkehrsamt der Stadt Bad Godesberg*” met de vraag of men gedurende enkele dagen tijdens de maand januari een groep van ca. 1.500 artsen kon herbergen. Hij vermeldde ook dat de komst slechts 24 uur op voorhand kon worden meegedeeld⁵⁷. Het antwoord was echter negatief. Bad Godesberg had slechts 5 à 600 bedden ter beschikking en een dergelijk grote groep moest zijn komst tijdig melden aan het *Verkehrsamt*⁵⁸. Het was dan ook niet Bad Godesberg waar de artsen massaal naar toe trokken, maar wel plaatsjes als Clervaux, Mondorf, Valkenburg en Valenciennes, vlakbij de Belgische grens – zij werden de ‘maquis’ waar de artsen onderdoken.

Ook op andere punten was men zeer goed voorbereid. Op 8 februari 1964 werd aan de leden van de SK’s een invulformulier rondgestuurd, waarmee ieder aan zijn respectievelijke burgemeester om beschermingsmaatregelen vroeg gedurende de periode van een eventuele staking⁵⁹. Verder werd bijvoorbeeld op 28 januari de provinciegouverneur van Luik aangeschreven voor het ter beschikking stellen van voldoende telefoonlijnen aan de lokale medische organisaties om de spoeddiensten te kunnen verzekeren⁶⁰.

Nogmaals, deze minutieuze voorbereiding had hoofdzakelijk als doel het avontuur te vermijden. Men wilde dat nagenoeg gans het artsenkorps vertrouwen had in de organisatie en dus het ultieme ordewoord tot staken zou opvolgen. Op 2 april 1964 was de staking inderdaad vrij algemeen. Toch was er een verschil tussen het platteland en de grote gemeenten en steden. De commandoposten moesten voornamelijk op het platteland hun opdracht uitvoeren. Sommige artsen verklaarden aan de pers tot staken te zijn overgegaan omdat ze represailles vanwege hun collega’s vreesden⁶¹.

56 Brief Voyages Brooke aan de SK Luik-Luxemburg, 14.1.1964 (Archief SK Luik).

57 Brief J. Midol aan het Tourist Information Office, Verkehrsamt der Stadt Bad Godesberg, 13.1.1964 (Archief SK Luik).

58 Brief van het *Verkehrsamt der Stadt Bad Godesberg* aan de SK Luik-Luxemburg, 17.1.1964 (Archief SK Luik).

59 Rondzendbrief aan de vijf SK’s van België, 8.2.1964 (Archief SK Luik).

60 Brief J. Midol aan de provinciegouverneur Pierre Clerdent (PSC), 28.1.1964 (Archief SK Luik). Deze laatste antwoordt hem reeds de volgende dag, met de mededeling de vraag meteen te zullen overmaken aan de bevoegde minister van communicatie.

61 *De Standaard*, 2.4.1964.

- Omdat de huisartsen tijdens de artsenstaking geen huisbezoeken meer aflegden, kon men voor dringende medische hulp alleen in hospitalen terecht.
(Foto *Le Soir*)

Het relaas van dokter René De Smedt, op dat moment actief in Heverlee (Leuven), is hier illustratief. Omdat hij het moreel niet kon opbrengen zijn patiënten in de steek te laten, werkte hij verder. Leuven, Aarschot en Diest volgden echter de staking zo goed als algemeen op. Ook de universiteitsprofessoren hadden zich bij de actie aangesloten⁶². De Smedt was in zijn streek dus één van de weinigen die nog poogden stand te houden. “Toch hebben ze mij op de knieën gekregen, door middel van allerhande dreigementen en nachtelijke telefoontjes”⁶³. Ook een arts als Jef Deloof uit Aalst kreeg het zwaar te verduren. Nachtelijke telefoontjes moesten hem uit zijn slaap houden om zodoende overdag zijn praktijk niet meer verder te kunnen zetten⁶⁴. Uit diverse verhalen die breed in de kranten werden uitgesmeerd, kunnen we eveneens afleiden dat de commando-

62 *De Standaard*, 2.4.1964.

63 LUC BLONDEEL, *De eerste lijn op spoor gezet. Omtrent René De Smedt*, Gent, 1990, p. 12. René De Smedt voegde hieraan wel toe achteraf te hebben begrepen dat sommige actievoerders het goed meenden. Maar dit terzijde.

64 Interview Klaartje Schrijvers met Jef Deloof, 7.12.2000.

posten hun opdracht nauwgezet uitvoerden. Zo verscheen in *De Standaard* van 4/5 april de volgende uitspraak van een geneesheer : “Wij zijn de dictatuur van de SK beu. Wij hebben gestaakt uit solidariteit. Nu is het gedaan ! Wij werken weer. Want wij nemen het niet dat de SK allerlei dubieuze en lage middelen gebruiken om ons te controleren en ons de huid vol te schelden”. Eén van die middelen blijkt uit het relaas van nog een andere arts : “Wij werden telefonisch opgeroepen door ‘onbekenden’ die om dringende consultaties vroegen. Wanneer de dokters op die dramatische oproepen wilden ingaan, werden wij uitgescholden voor verraders en laaghartigen, want de ‘onbekenden’ bleken dan elementen te zijn van de SK, die op deze wijze hun troepen onder druk wilden houden”⁶⁵.

Deze roemruchte staking was misschien wel tot in de puntjes voorbereid, maar de publieke opinie kon enkel constateren dat het artsenkorps was ontspoord. De pers stortte zich dan ook massaal op het berichten over de staking. Dagelijks zond de toenmalige NIR beelden uit in haar avondjournaal. Op de radio werden de strijdende partijen geregeld aan het woord gelaten en met elkaar geconfronteerd⁶⁶. Maar het waren vooral de kranten die hun ongenoegen en verontwaardiging onverbloemd lieten blijken. De geschreven pers drukte zijn stempel op de wijze waarop de staking in het geheugen van de mensen werd gegrift. Aanvankelijk verwierp zij unaniem de staking, op een aantal liberale kranten na, en ging zij fel te keer.

De katholieke pers vond de staking onverantwoord⁶⁷. “Het brutale negativisme van de SK kan niet worden aanvaard en zal niet worden aanvaard”, aldus *Het Volk*. Ook *La Libre Belgique* achtte de doktersstaking in de gegeven omstandigheden onaanvaardbaar : “*La grève ne constitue pas une solution, elle risque d’être une aventure*”. *La Métropole* was van mening dat “*Les chambres syndicales ont opté pour la pire des solutions*” : die van het extremisme. “Wij vragen ons af of de artsen, slachtoffer van hun jonge eensgezindheid, niet de speeltuigen geweest zijn van bepaalde occulte krachten die belang hadden bij een krachtproef. De SK hebben, naar verluidt, beroep gedaan op ‘specialisten’ om hun beweging en strijd te organiseren. Wie zijn die specialisten ? Van waar kwamen zij ? Welke was hun politiek verleden ? En hun plannen ?”. *De Nieuwe Gids* viel zwaar uit naar de leiders van de SK. “In feite hebben ze nooit aan ware voorlichting gedaan, en al hun vergaderingen waren opruiende meetings met fascistische allures”⁶⁸.

Toch kende de geschreven pers enkele dissidente stemmen. Het Brusselse liberale dagblad *La Dernière Heure* uitte sterke kritiek op de regering die verantwoordelijk werd geacht

65 *De Standaard*, 4-5.4.1964.

66 Archier RTBF : Documentaire *Médecins en colère* in de reeks *Années belges*, 31.3.1998 (*Archives Imadoc*, nr. 19980402105432) en archief Televisiejournaals, nr. 22324, beeldmateriaal april 1964.

67 De socialistische pers trok minder fel van leer en ze besteedde opvallend minder aandacht aan de staking.

68 Citaten uit *Het Volk*, *La Libre Belgique*, *La Métropole* en *De Nieuwe Gids* in *De Standaard*, 2.4.1964.

voor de huidige situatie. Bij de pers zonder politieke bindingen betuigden bladen als *La Meuse* en *La Lanterne* hun steun aan de these van de SK. *Le Soir* bekritiseerde op haar beurt de onderhandelingsmethodes van de regering ⁶⁹.

VII. Het verloop van de staking

De regering hield aanvankelijk het hoofd koel en zij nam maatregelen om de gezondheidszorg in het land te verzekeren. De rijkswacht kreeg de opdracht aan de grenzen en in de luchthavens de namen en adressen van vertrekkende dokters te noteren ⁷⁰. Een volgende stap was het hernemen van de besprekingen, maar een twistpunt bleef of die mogelijk waren terwijl de staking nog duurde. De regering vreesde dat de publieke opinie dat niet zou aanvaarden.

Voor de bevolking had de staking de consequentie dat geen huisbezoeken meer werden uitgevoerd en men niet meer zijn eigen arts kon raadplegen. Patiënten werden systematisch doorverwezen naar een andere arts die werkzaam was in een vooraf bepaalde kliniek. Op die manier creëerden de artsen een situatie van een anonieme geneeskunde. Zo wilden zij aan de bevolking tonen hoe de geneeskunde er in België zou uitzien als men de regering haar zin liet doordrijven. De wachtdiensten waren over het algemeen goed georganiseerd, maar de patiënt kwam sowieso in een kliniek terecht, ook al had men in normale omstandigheden een opname niet nodig. De ziekenhuizen geraakten al na de tweede stakingsdag overvol en de regering moest militaire ziekenhuizen ter beschikking stellen om de tekorten op te vangen. Daarnaast werd de bevolking ook psychologisch gemanipuleerd door het voortdurend af en aan rijden van ambulances met loeiende sirenes. Aldus werd een sfeer van angst geschapen, die de zaken erger voorstelde dan ze in werkelijkheid waren ⁷¹.

De artsenstaking verliep hoe dan ook niet zonder incidenten. Men kon evenwel niet aantonen of bepaalde ongelukken direct of indirect aan de staking te wijten waren ⁷². De ongelukken zorgden wel voor hoog oplaaierende gemoederen in zowel het kamp van de artsen als dat van de overheid. Beide partijen volhardden meer en meer in hun standpunten. De vraag was niet meer op welke basis een akkoord mogelijk was, maar wanneer men opnieuw kon praten. De overheid stelde dat dit pas mogelijk was na het

69 "Le mouvement de 'grève des soins' décidé par la Fédération nationale des Chambres syndicales des Médecins : analyse des réactions de groupes", in CRISP CH, 1964, nr. 239, p. 4.

70 *De Standaard*, 2.4.1964.

71 Uit het interview Philippe Van Meerbeeck met Toon Malfliet, 1995 voor het programma Boulevard "Dokters" (VRT Beeldarchief).

72 Onder meer de dood van een kindje uit Tongerlo op 4 april deed veel stof opwaaien. Toch kon niet worden aangetoond dat de artsen hierin schuld droegen. Interviews met diverse artsen n.a.v. dit voorval in : VRT Radio-archief, MGT54771, nr. 3, 6.4.1964.

opheffen van de staking. De artsen stelden dat de staking pas werd opgeschort indien de ZIV-wet gewijzigd was.

Het was de tussenkomst van de rectoren van de vier universiteiten die vanaf 9 april 1964 schot in de zaak bracht. In het weekend van 11 en 12 april ging men opnieuw aan de onderhandelingstafel zitten. Deze onderhandeling eindigde echter in een catastrofe. De katholieke eerste minister Théo Lefèvre had zich bij het binnentreden van Hertoginnedal aan de pers laten ontvallen : “*J’espère que l’on ne devra pas appeler ce temps, le temps des assassins*”⁷³. Toen in het avondjournaal de uitspraak van Lefèvre de huiskamer van talloze artsen binnenkwam, lokte dat een storm van reacties uit. Door de gebruikelijke *tamtam téléphonique* en het druk telegramverkeer werden de leiders van de SK, die zich in Hertoginnedal bevonden, in kennis gesteld van de uitlating van de eerste minister. De artsendelegatie eiste terstond het excuus van de minister, maar Lefèvre gaf geen krimp⁷⁴. Ook de tussenkomst van de socialistische minister van Justitie Piet Vermeylen, die de zaak probeerde te redden door te verklaren dat Lefèvre enkel had verwezen naar een gedicht van Arthur Rimbaud, mocht niet baten⁷⁵.

De leiders van de SK waren via talloze telefoontjes en telegrammen op de hoogte gebracht dat de anarchie compleet was. Nu kondigden zij ook de opheffing van de wachtdiensten aan⁷⁶. De regering reageerde in paniek. Nog diezelfde ochtend ging zij over tot een burgerlijke en militaire opvoeding van de artsen. Dat betekende dat geneesheren die verbonden waren aan een openbare of private ziekenhuisinstelling zich onverwijld naar die instelling moesten begeven. De geneesheren-reserveofficieren moesten zich zo spoedig mogelijk in uniform aanmelden bij de militaire bevelhebber van de provincie waar zij verbleven. Wanneer de artsen de opvoeding niet zouden volgen, hingen hen zware boetes boven het hoofd⁷⁷.

De operatie *Press Button Strike* had een burgerlijke en militaire opvoeding niet voorzien. Nieuwe richtlijnen werden door de federale PBS opgesteld. Een burgerlijke opvoeding was volgens hen onwettig. De militair opgevoerde artsen kregen bovendien diverse militaire instructies die voornamelijk de bedoeling hadden de staking te saboteren⁷⁸.

De staking had een hoogtepunt bereikt. Aan regeringszijde kwam nu nadrukkelijk oppositie en de pers begon stilaan een genuanceerd standpunt in te nemen. Binnen

73 Archier RTBF : Documentaire *Médecins en colère* in de reeks *Années belges*, 31.3.1998.

74 Interview Klaartje Schrijvers met dr. Wynen, 16.11.2001.

75 GUY SPITAEELS, “La législation en matière d’assurance-maladie...”, p. 68.

76 Toespraak minister Piet Vermeylen, 12.4.1964 (VRT Radio-archief, MGT 54771, nr. 4).

77 Interview met Piet Vermeylen inzake de mobilisatie en opvoeding van dokters, 13.4.1964 (VRT Radio-archief, MGT 54771, nr. 6).

78 *Mots d’ordre* van het stakingscomité van de SK Luik-Luxemburg, 13.4.1964 (Archief SK Luik).

de SK zelf dreigde bovendien een breuk. Er uitte zich een scherp conflict omtrent het eigenlijke doel van de staking. Ofwel wilde men de zogenaamde oorlog gewoon winnen, wat inhield dat de eisen van het artsenkorps integraal werden ingewilligd. Ofwel wilde men op de koop toe ook de regering doen vallen, wat de hele strijd sterk politiek zou kleuren. Uiteindelijk zorgde een nieuwe bemiddelingspoging van de rectoren van de vier universiteiten op 16 april 1964 voor een doorbraak⁷⁹. De volgende dag vergaderden de rectoren de ganse dag in de universitaire stichting in de Egmontstraat te Brussel. Zij waren het verbindingssteken tussen regering en artsenkorps⁸⁰. Alhoewel de standpunten van beide partijen allerminst waren gewijzigd, slaagden de rectoren erin hen in de nacht van 17 op 18 april tot een wapenstilstand te bewegen. Dat lukte voornamelijk doordat de rectoren de overheid wisten te overtuigen van de relevantie van het eisenpakket van de artsen⁸¹. Nadat zij de morele waarborgen hadden gekregen van de vier rectoren dat de onderhandelingen tot een oplossing ten gronde konden leiden, besloten de SK's tot het opheffen van de staking.

VIII. Besluit

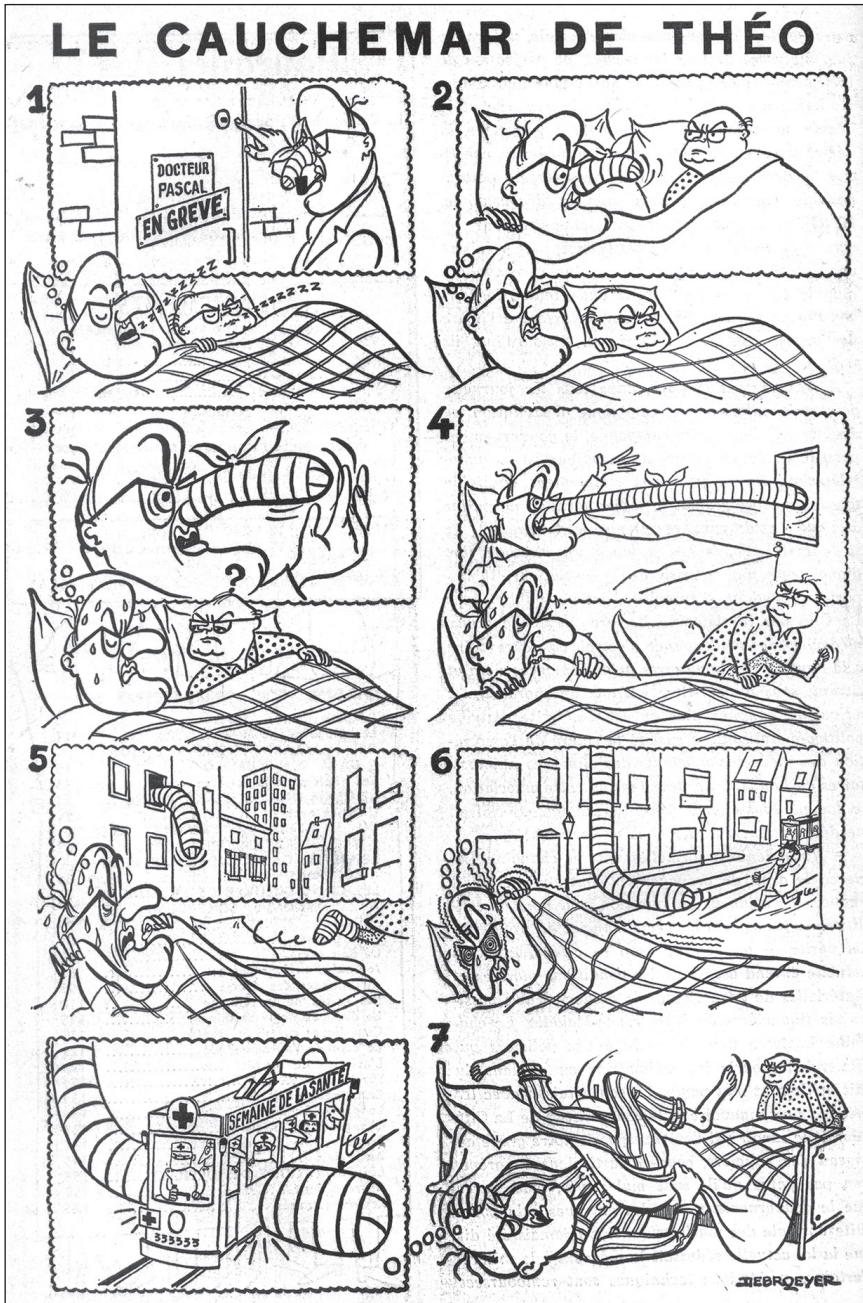
Tussen 1945 en 1963 werd het artsenkorps geconfronteerd met ingrijpende veranderingen in de gezondheidszorg, die bepalend werden voor zijn vijandige houding tegenover de overheid. Met de staking van 1964 werd voor iedereen duidelijk dat er veel meer aan de hand was dan alleen maar een impulsieve daad van het artsenkorps. Zowel de pers als de overheid moesten constateren dat de artsen een voor hen ondoorzichtig, maar een in de praktijk efficiënt netwerk hadden gevormd waartegen zij niet opgewassen bleken. Volhardend in hun ethisch geïnspireerde aversie weigerden zij aanvankelijk in te zien dat hier helemaal geen sprake was van een avontuur, noch dat de artsen dit eigenhandig hadden bewerkstelligd. Veeleer opteerde men te spreken over “occulte krachten” en “specialisten” die het artsenkorps in de richting van het extremisme hadden geduwd. Daardoor ging de artsenstaking mythische vormen aannemen. De pioniers van de Syndicale Kamers hadden zich weliswaar van meet af aan laten omringen door niet-medisch personeel – juristen, economen, fiscalisten en public relations-adviseurs – maar dat had enkel als doel hun reeds bestaande extreme standpunten efficiënter te coördineren.

Waar de pers eigenlijk op zinspeelde was het verzet van sommige (economische) belangengroepen tegen de overlegeconomie en een groeiende verzorgingsstaat. De socialere politiek en de grotere staatsinmenging in het economisch leven werden door rechtse en extreem-rechtse apolitieke krachten gecontesteerd. Het is inderdaad zo dat de in 1960 opgerichte extreem-rechtse *Parti National* van Gérard Hupin haar eigen strijd

⁷⁹ *De Standaard*, 17.4.1964.

⁸⁰ VRT Radio-archief, MGT 54817, nr. 3, 1964.04.18.

⁸¹ *De Standaard*, 20.4.1964.

- De nachtmerrie die Théo Lefèvre volgens de karikaturist van *Pourquoi Pas ?* tijdens de artsenstaking doormaakte. (*Pourquoi Pas ?*, 10 april 1964)

om de regering te doen vallen, trachtte te liëren aan die van het artsenkorps. De syndicale leiders waren daar echter niet mee gediend⁸². Dokter André Wynen nam daaromtrent tijdens de staking trouwens publiekelijk stelling in. Als antwoord op de beschuldigingen dat de Syndicale Kamers fascistische roots hadden, stak hij een beschuldigende vinger uit naar het AS onder leiding van dokter Marcel De Brabanter, “*qui était fondé par les étudiants nazis pendant la guerre*”⁸³. Wynen zelf had immers in het verzet gezeten. Volgens meerdere artsen uit die tijd werden de SK’s dan ook als de erfgenamen van de weerstand beschouwd, getuige hun op het verzet geïnspireerde cellulaire opbouw. Vanuit die optiek waren artsen als De Brabanter erfgenamen van de collaboratie, aangezien ze hun studies geneeskunde tijdens de oorlog wel hadden verder gezet⁸⁴.

Wat het waarheidsgehalte van die wederzijdse beschuldigingen ook moge zijn, de artsenstaking van 1964 was duidelijk meer dan alleen maar een strijd geweest om de vrijwaring van de liberale waarden van het medisch beroep. Ingebed in de typische naoorlogse politieke en sociale context van België was dit een strijd om de macht. Een liberale beroepsgroep weigerde zich neer te leggen bij een socialere, door de staat meer gecontroleerde maatschappij. Met de Tweede Wereldoorlog nog vers in het geheugen, gingen zij in de ‘maquis’. Een nieuwe generatie artsen slaagde er voor het eerst in deze individualistische beroepsgroep degelijk en efficiënt te organiseren. Dat werd mogelijk door een uiterst professionele aanpak en vooral door de inzet ervan, met name de overheid de oorlog verklaren en die oorlog ook winnen. De hardnekkigheid waarmee het artsenkorps op zijn standpunten bleef staan en de doeltreffendheid van zijn ondergrondse organisatie vertoonden echter heel wat extremistische trekjes. Men deinsde er niet voor terug collega’s die niet staakten hardhandig aan te pakken en op het einde van de staking stuurden sommige artsen op de val van de regering aan. Zo ver kwam het niet, maar de pers speelde gretig in op zulke ontsparingen van het artsenkorps.

Hoe “cowboyesk” dit verhaal ook moge overkomen, de artsen kwamen wel als overwinnaar uit de strijd. Het St-Jansakkoord dat tussen de regering, artsen, mutualiteiten en vakbonden op 25 juni 1964 tot stand kwam, willigde zo goed als alle eisen van het artsenkorps in. Met deze overwinning kwam tegelijkertijd een einde aan de haast totale eenheid van het artsenkorps. De overheid zelf besepte dat zij voortaan niet meer kon voorbijgaan aan de stem van de SK. Zij kwam trouwens haar angst voor een dergelijke staking nooit meer helemaal te boven. Tot op de dag van vandaag bepaalt de staking van 1964 de verhouding tussen de overheid en het artsenkorps. Gedurende de decennia die op de staking volgden, dienden zich meermaals opnieuw hevige conflicten met de

82 *Parti national, Ordre de jour*, overgemaakt aan radio en televisie en de geschreven pers, getekend Gérard Hupin, 2.4.1964 (Archief SK Luik).

83 Interview Klaartje Schrijvers met André Wynen, 16.11.2001.

84 Uit het interview Philippe Van Meerbeeck met Toon Malfliet, 1995, voor het programma Boulevard “Dokters” (VRT Beeldarchief).

overheid aan. Maar tot een algemene staking, die heel het land in rep en roer zette, is het nooit meer gekomen.

* KLAARTJE SCHRIJVERS (°1968) studeerde animatiefilm aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Gent (1987-1991) en geschiedenis aan de Universiteit Gent (1998-2002). Momenteel bereidt zij een proefschrift voor over extreem-rechtse netwerken in België na de Tweede Wereldoorlog, afkomstig uit het rechtse verzet. Zij is verbonden aan de vakgroep Nieuwste Tijden van de Universiteit Gent en is onderzoekster bij het Network of Excellence CLIOHRES.net, een internationale instelling van de Europese Unie.

Lijst van afkortingen

ABGV	Algemeen Belgisch Geneesheren Verbond
AS	Algemeen Syndicaat der Geneesheren van België
AVGB	Algemeen Verbond der Geneesheren van België
BVGS	Beroepsvereniging van Socialistische Geneesheren
CNAC	<i>Comité national d'action commune</i>
CRISP	<i>Centre de recherche et d'information socio-politique</i>
FIB	<i>Fédération des industries belges</i>
KADOC	Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum, Leuven
LCM	Landsbond der Christelijke Mutualiteiten
NVSM	Nationaal Verbond der Socialistische Mutualiteiten
PBS	<i>Press Button Strike</i>
RIZIV	Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering
SK	Syndicale Kamer der Geneesheren
UBO	Unie der Belgische Omnipractici
VAS	Vlaams Artsensyndicaat
VBS	Verbond der Belgische Geneesheren-specialisten
ZIV	Ziekte- en Invaliditeitsverzekering